

Ніконова Д. О.

*аспірант кафедри оподаткування і соціальної економіки
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

Nikonova D. O.

*Postgraduate Student, Department of Taxation and Social Economy
East Ukrainian University of Vladimir Dahl*

РЕЕМИГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

THE REPATRIATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS AS A COMPONENT OF THE REPRODUCTION MECHANISM OF SOCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL

Анотація. Міграція населення в Україні є найважливішим процесом, що впливає на соціально-економічний розвиток регіонів та країни в цілому. Унаслідок соціально-економічних, політичних умов розселення населення по території країни є вкрай нерівномірним. Найбільша частка внутрішньо переміщених осіб походить зі східної частини країни, тому важливо приділити увагу рееміграції внутрішньо переміщених осіб як складової механізму відтворення соціально-економічного потенціалу в умовах інтеграції економіки Луганської області. Територіальна мобільність населення є фактором сталого розвитку економіки регіонів, найважливішим засобом раціоналізації використання трудових ресурсів та підвищення продуктивності суспільної праці не тільки в окремих регіонах, але й у масштабі всієї країни.

Ключові слова: рееміграція населення, внутрішньо переміщені особи, демографічна структура, соціально-економічний потенціал, регулювання міграційних процесів.

Вступ та постановка проблеми. Регулювання міграційних процесів в умовах інтеграції економіки Луганської області має проблему недостатнього запасу людського капіталу, адже нараховується велика кількість внутрішньо переміщених осіб по всім областям України, міграційні процеси відіграють виключно важливу роль як у соціально-економічному, так і суспільно-політичному житті країни, регіонів, а міграційна політика є одним із найважливіших напрямів державної політики. Міграція за останні роки стала все більше сприйматися не тільки як проблема, але й як фактор, що формує пропозицію робочої сили на регіональному ринку праці. У цій своїй якості вона справляє помітний вплив на соціально-економічний і демографічний розвиток регіону. Необхідною умовою соціально-економічного розвитку будь-якого регіону є якомога більш повний облік специфічних регіональних факторів, у числі яких значне місце відводиться міграції населення. Регіональна економіка повинна досліджувати проблеми не тільки розміщення і територіальної організації виробництва, але й соціально-економічні умови життя в регіоні. Тому поряд з питаннями планування і управління промисловістю, транспортом, будівництвом, сільським господарством і соціальною інфраструктурою зростає актуальність питань дослідження і регулювання процесів відтворення та формування населення, а також окремо значущою міграційною складовою демографічної ситуації в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні дослідження з вивчення особливостей міграційних процесів проводяться багатьма вітчизняними вченими. У.Я. Садова і Р.Р. Рісна [1] визначають рееміграцію як механізм соціальної політики у справах внутрішньо переміщених осіб в Україні. Ю.С. Рогозян [2] та В.І. Надрага [3] приділяють увагу міграції в контексті активізації підприємницької діяльності та концепції «суспільства розвитку». Е.А. Дубик [4] виділяє міграцію як варіацію інвестиційного вкладу в економіку. Для аналізу

проблем внутрішньо переміщених осіб була проведена міжнародна науково-практична конференція «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості» [5], були надані рекомендації щодо даної проблеми.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень і публікацій, присвячених внутрішній міграції населення України, недостатньо уваги приділено питанню рееміграції внутрішньо переміщених осіб як складової механізму відтворення соціально-економічного потенціалу в умовах інтеграції економіки Луганської області.

Метою даної роботи є виділення основних складових механізму відтворення соціально-економічного потенціалу в умовах інтеграції економіки Луганської області, а саме рееміграції внутрішньо переміщених осіб.

Результати дослідження. Такого масштабного вимушеного переміщення населення, яке відбулось в Україні останнім часом, Європа не зазнавала з 1943 р. [5, с. 175]. Відсутність реальних перспектив щодо припинення бойових дій та швидкого відновлення контролю держави над усіма територіями матиме наслідком подальше збільшення масштабів внутрішньої міграції населення.

Основні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян, виявляються у зростанні навантаження на локальних ринках праці, існуванні проблем розміщення, працевлаштування, медичного обслуговування, психологічної реабілітації, доступу до освіти, культурної та соціальної реінтеграції тощо [5, с. 175]. Уряд України вживає окремих заходів щодо вирішення проблем вимушено переміщених осіб, багато зусиль докладають волонтери, благодійні організації та окремі громадяни. Однак реалізація термінових заходів і приватних ініціатив не має необхідного потенціалу для комплексної підтримки у середньостроковій перспективі внутрішньої міграції населення з тимчасово не контрольованих Україною територій Донецької та Луганської областей і АР Крим.

Масштабна вимушена внутрішня міграція населення має значний позитивний потенціал соціально-економічного

та гуманітарного розвитку України у середньо- і довгостроковій перспективі, пов'язаний зі структурними зрушеннями в економіці, зміною схем розселення та розвитком інфраструктури, формуванням якісно нового людського потенціалу, соціальною, культурною та національною інтеграцією українського суспільства. Досягнення цих цілей загалом відповідає обраній траєкторії європейської інтеграції, що визначена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Нині в Україні передумовою реєстрації внутрішньо переміщених осіб у регіон попереднього проживання є проведення активної, цілеспрямованої державної політики, що передбачає відновлення та реструктуризацію економіки, ефективне управління та вирішення комплексу соціальних і культурно-гуманітарних проблем населення.

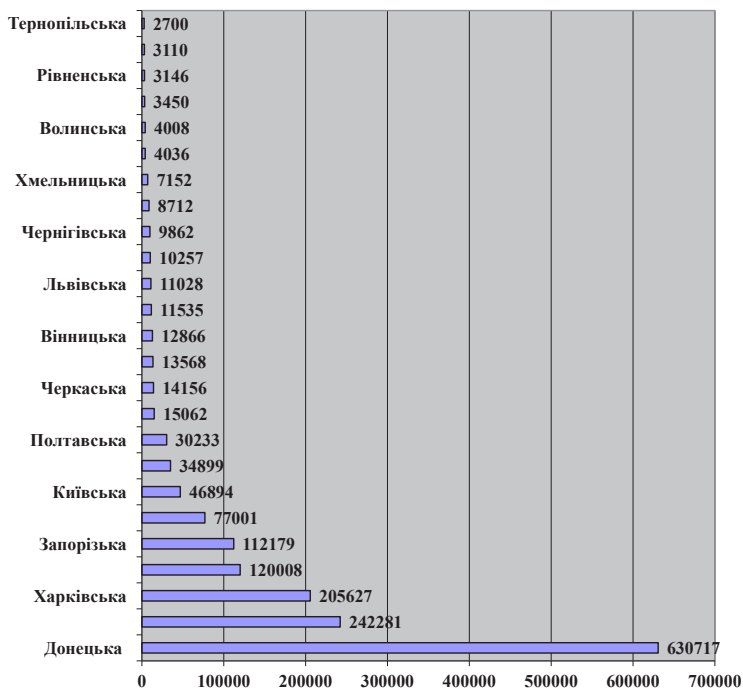

Рис. 1. Розподілення внутрішньо переміщених осіб по областям України

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

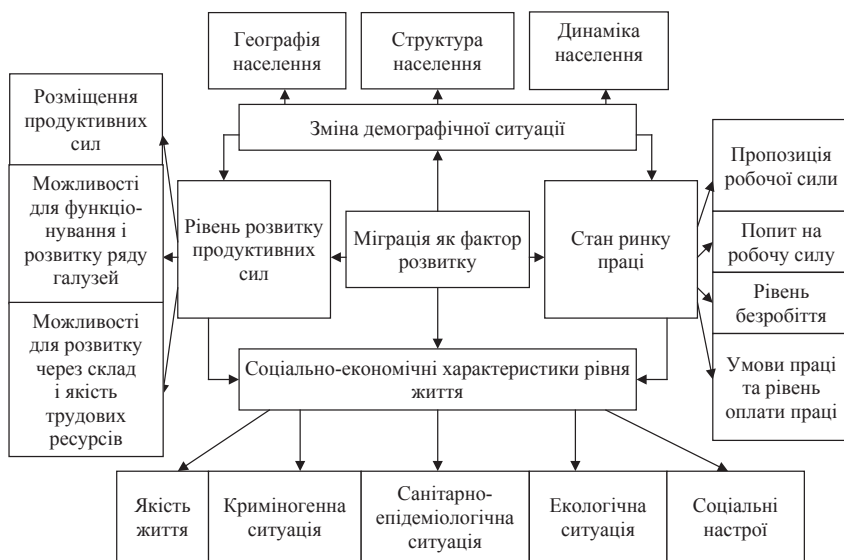

Рис. 2. Механізм відтворення соціально-економічного потенціалу

Джерело: розроблено автором

Механізм відтворення соціально-економічного потенціалу в умовах інтеграції економіки Луганської області, реєстрації населення зокрема, має здійснюватись паралельно на різних рівнях територіальної організації суспільства, щоб окремі утворення не втратили своїх регіональних переваг соціально-економічного розвитку.

Загальна кількість зареєстрованих переселенців на території України – понад 1,6 млн. осіб. Таку інформацію станом на грудень 2015 р. надало Міністерство соціальної політики на запит громадської організації «Фундація.101» [6]. Із них 38,6% припадає на підконтрольні Україні території Донецької області. На другому місці вільна Луганщина – 14,8%. Третє місце посідає Харківська область, де зареєстровано 12,6%. Столиця на четвертому місці – 7,3%. Запорізька область знаходиться на п'ятому – 6,9%, Дніпропетровська обіймає шосту позицію – 4,7%. Близько 15% розподілилось по решті регіонів України (рис. 1).

На основі наведених даних по країні можна сформулювати механізм відтворення соціально-економічного потенціалу. А у подальшому – пристосувати до умов інтеграції економіки Луганської області.

Міграція призводить до зміни демографічної структури населення і в районах виселення, і в районах переселення мігрантів. Оскільки найбільш рухливою частиною населення є особи працездатного віку, і передусім молодь, то в регіонах-донорах скорочуються темпи приросту населення, і не тільки за рахунок відтоку, але й за рахунок скорочення природного приросту, старіння населення. У регіонах значного припливу мігрантів населення зростає більш високими темпами, формується специфічна вікова структура, в якій частка жителів працездатного віку, особливо молодіжних груп, значно вище середніх показників. Окрім того, через більшу міграційну рухливість чоловічої частини населення відбувається маскулізація районів масового припливу мігрантів.

Демографічні наслідки міграції виявляються в процесах, що визначають рівень відтворення населення, а саме в процесах народжуваності і смертності. Насамперед міграція впливає на народжуваність. Можна виділити кілька напрямків такого впливу.

1. Міграція змінює статеві вікову структуру населення різних регіонів, що повинно позначатися на шлюбності і, відповідно, народжуваності як у місцях викривлення нормальної структури, так і по країні в цілому.

2. На переселенців діють умови життя в місцях переселення, а також прийняті норми демографічної поведінки.

3. Самі переселенці переносять певні норми демографічної поведінки, системи цінностей і т. д., що відображається, ймовірно, на поведінці населення місць вселення.

Зміна рівня смертності в результаті міграції може бути наслідком наступних причин:

1. Зміна умов існування переселенців, у результаті чого можуть змінитися стан їх здоров'я і рівень смертності; ці зміни можуть бути спрямовані як у бік погіршення стану здоров'я, так і в бік поліпшення.

2. Вплив контингентів переселенців на стан здоров'я старожилів.

Під впливом міграції змінюються соціальна структура, етнічний склад, розміщення і розселення населення.

Сучасні міграції являють собою складний соціально-економічний процес і мають свої плюси і мінуси. Міграції тісно пов'язані з рівнем розвитку продуктивних сил та їх розміщенням у різних областях. Високий рівень рухливості населення забезпечує більш повне використання робочої сили, перерозподіл її між індустріальними центрами і територіями, сприяючи економічному прогресу.

Перерозподіл населення між селом та містом, концентрація людей у містах, насамперед великих, реалізується за допомогою міграції населення.

Наслідки міграції сільського населення мають як позитивні, так і негативні сторони. До позитивної сторони можна віднести більш повне використання соціального і трудового потенціалу населення, зростання ефективності праці, підвищення соціального статусу, політичний і духовний розвиток, розвиток науково-технічного прогресу в усіх галузях народного господарства.

В Україні в умовах соціально-економічної та політичної напруги, дефіциту часу та фінансових ресурсів для вирі-

шення проблем внутрішньо переміщених осіб необхідним є формування та впровадження активної та цілеспрямованої державної політики України одразу у двох напрямках [1, с. 61] – стимулювання довготермінової інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючий соціум і відтермінована у часі рееміграція в регіон попереднього проживання. Ключовим елементом рееміграції внутрішньо переміщених осіб є працевлаштування на регіональному ринку праці, що в умовах зруйнованої інфраструктури Луганської області набуває особливої актуальності.

Висновки. Міграція, будучи протягом останніх років одним із важливих компонентів формування населення регіонів України, одночасно виступає як рушійний чинник розвитку соціально-економічних процесів. Це один із найбільш динамічних процесів, який гостро реагує на політичні, економічні і соціальні зміни у суспільстві, під впливом яких він змінює свої тенденції швидше, ніж інші компоненти суспільного життя і, зокрема, демографію. Таким чином, рееміграція внутрішньо переміщених осіб може виступати складовою механізму відтворення соціально-економічного потенціалу в умовах інтеграції економіки Луганської області. За умови комплексного підходу до вивчення процесу рееміграції, стратегічного бачення її ролі у вирішенні проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні, у відродженні чи розбудові економіки регіонів можна розглядати її як додатковий механізм реалізації соціальної політики в державі.

Список використаних джерел:

1. Садова У.Я. Рееміграція як механізм соціальної політики у справах внутрішньо переміщених осіб в Україні / У.Я. Садова, Р.Р. Рісна // Регіональна економіка. – 2015. – № 2. – С. 55–64.
2. Рогозян Ю.С. Аналіз організаційного забезпечення надання допомоги внутрішньо переміщеним особам у контексті активізації підприємницької діяльності / Ю.С. Рогозян // Молодий вчений. – 2015. – № 7(22). – Ч.1. – С. 109–112.
3. Надрага В.І. Проблеми вимушеної міграції населення в контексті концепції «суспільства розвитку» / В.І. Надрага // Український соціум. – 2015. – № 1. – С. 134–141.
4. Дубик Е.А. Состояние и развитие инвестиционной деятельности отраслей экономики на разных уровнях управления / Е.А. Дубик // Экономические науки. – 2012. – № 6. – С. 113–117.
5. Рекомендації міжнародної науково-практичної конференції «Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості» // Український соціум. – 2015. – № 1. – С. 175–181.
6. Найбільше ВПО на Донеччині, Луганщині і Харківщині // Фондація.101. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.foundation101.org/news/20151228>.

Аннотація. Міграція населення в Україні являється важливим процесом, впливаючим на її соціально-економічне розвиток регіонів і країни в цілому. В країні в результаті соціально-економічних, політичних умов розселення населення по території являється крайнє нерівномірним. Найбільша доля внутрішньо переміщених осіб походить з східної частини країни, тому важливо приділити увагу рееміграції внутрішньо переміщених осіб як складової механізми репродукції соціально-економічного потенціалу в умовах інтеграції економіки Луганської області. Територіальна мобільність населення являється фактором стійкого розвитку економіки регіонів, важливим засобом раціоналізації використання трудових ресурсів і підвищення продуктивності суспільного праці не тільки в окремих регіонах, але і в масштабі всієї країни.

Ключевые слова: рееміграція населення, внутрішньо переміщені особи, демографічна структура, соціально-економічний потенціал, регулювання міграційних процесів.

Summary. Migration of population in Ukraine is the most important process affecting its socio-economic development of regions and the country as a whole. In the country as a result of socio-economic, political context population on the territory is extremely uneven. The highest proportion of internally displaced persons originates from the Eastern part of the country, so it is important to pay attention to the re-emigration of internally displaced persons as a component of the mechanism of reproduction of social and economic potential in terms of integration of economy of the Lugansk region. Territorial mobility of population is a factor of sustainable development of regional economy, the most important means of rationalizing the use of labour resources and increase of productivity of social labour not only in individual regions, but also in the whole country.

Key words: remigration of the population, internally displaced persons, demographic structure, socio-economic potential, regulation of migration processes.